

Sayfo Omar: Az „iszlamo-fóbia” fegyvere, avagy szabad-e kritizálni a muszlimokat és az iszlámot?

1. BEVEZETÉS

A terrortámadások, a tömeges migráció, az integrációs kudarcok, a kultúravesztéstől való félelem és egyéb okok miatt a nyugati társadalmak egy részében folyamatosan növekszik az ellenszenv a muszlimok és általában az iszlám irányában.¹ A témát vizsgáló szociológiai kutatások egy része úgy látja, hogy ennek oka egyszerűen a muszlimok számának a növekedése az európai országokban.² Mások szerint legalább ennyire kontraproduktív, hogy a különböző kormányzati intézkedések és intézményi politikák miatt a muszlimok közéletben és közszférában való láthatósága messze túlmutat valós számarányukon, így az emberek a muszlim jelenlétet és kulturális hatást a ténylegesnél nagyobbak érzékelik.³ Megint mások az ellenszenvet a multikulturális társadalmak által előidézett frusztráció tünetének látják.⁴

A növekvő feszültséget a muszlimok is érzik. 2001 szeptember 11-e óta a közbeszéd a tengeren túl és innen is radikalizálódott, a 2015-ös migrációs válság, valamint a megszorodó terrortámadások nyomán pedig megugrott a közösségeiket érő inzultusok, valamint a mecsetek és muszlim tulajdonú ingatlanok elleni fizikai támadások száma.⁵ Persze az üldözöttség tudata sok esetben nem objektív tények, hanem szubjektív élmények, érzések alapján alakul ki az egyéneken, illetve a csoportokban. A kisebbségek pedig

¹ PEW RESEARCH 2019.

² HADDAD 2002.

³ VERTOVEC 2002.

⁴ MEER 2009.

⁵ FRA 2017., PEW RESEARCH 2012., PEW RESEARCH 2020.

ABSZTRAKT

A terrortámadások és integrációs kudarcok miatt a nyugati társadalmakban egyre nő a feszültség a többségi társadalmak és a muszlim bevándorlók között, ami sokszor szóbeli és fizikai atrocitásokhoz is vezet. A muszlimok elleni vélt és valós támadások monitorozására számos szervezet alakult, amelyek gyakran az „iszlamo-fóbia” vádjával illetik nemcsak a tényleges inzultusok elkövetőit, hanem sokszor azokat a politikusokat és közszereplőket is, akik kritikus hangon szólnak az iszlámról. Mindenki által elfogadott definíció hiányában az „iszlamo-fóbia” vádja, csakúgy, mint annak elvetése, mára politikai fegyverré vált, a diskurzust pedig mindkét térfélen a szélsőségek uralják.

mindig fokozottan érzékenyek a vélt vagy valós sérelmekre: a kollektív áldozati lét tudata megerősíti identitásukban a csoporthoz tartozókat, növeli a közösségen belüli szolidaritást, ugyanakkor erősíti a „mi” és „ők” kategóriáit, rombolva ezzel a társadalmi kohéziót.⁶

Az „iszlamofóbia” szó több, mint három évtizede került be a nyugati közbeszédbe. Először liberális és baloldali angolszász egyetemi körök illették vele iszlám-kritikus politikai és ideológiai ellenfeleiket, majd a politikai és társadalmi diskurzusban is elterjedt. Egyértelmű, mindenki által elfogadott definíció híján az „iszlamofóbia” és az ellene folytatott harc mára erősen átpolitizálódott. Az európai muszlimok elleni atrocitások monitorozását számos esetben nem állami intézmények, hanem emberjogi szervezetek, bevándorlók periférikus csoportjai és idegen országok által létrehozott intézetek végzik, ezzel gyakran tovább rontva a többségi társadalmak és a muszlim közösségek közti viszonyt.

A Migrációkutató Intézet tanulmánya az „iszlamofóbia” körüli vitát és az ellene folytatott társadalmi és politikai harcot vizsgálja. Először azt veszi sorra, hogy milyen folyamatok, fontosabb események vezettek az iszlám negatív imázsának kialakulásához és erre miként reagált a nyugat-európai és észak-amerikai politikai diskurzus. Ezt követően az „iszlamofóbia” terminus megszületését és elterjedését vizsgálja, majd sorra veszi az „iszlamofóbiát” monitorozó fontosabb csoportokat és szervezeteket, kitérve azoknak politikai és ideológiai kötődéseire.

2. EGY PROBLÉMÁS VISZONY TÖRTÉNETE

Európa biztonságát a távoli múltban nem egyszer fenyegették muszlim hatalmak. Ibéria mór megszállása vagy az oszmán hódítás azonban nem, vagy csak kis mértékben épült be azon nyugati országok (Nagy-Britannia, Németország, Hollandia, Belgium vagy a skandináv államok) történelmi emlékezetébe, ahol ma nagy számban élnek muszlim bevándorlók. Kivételt Franciaország jelent, ahol Ibéria megszállásának vagy épp Martell Károly harcainak az emléke a 20. századig megmaradt. A történetírók azonban ezeket nem kizárólagosan vallási, hanem legalább ennyire etnikai és hatalmi konfliktusokként örökítették meg.

A legtöbb nyugati országban az iszlámmal való találkozás történelmi emlékei kisebb részt a keresztes háborúkhöz (pontosabban azoknak a reneszánsz idején újraértelmezett emlékéhez), nagyobb részt pedig a gyarmatosításokhoz kötődnek. A 19. században és a 20. század első felében az iszlámról rendelkezésre álló ismeretek elsősorban orientalistáktól és gyarmati bürok-

---

⁶ NOOR 2017.

ratáktól származtak, akik hol pozitívabb, hol negatívabb hangon írtak a keleti vallásról és követőiről. Ugyanakkor a kolonizációt sokan (különösen a francia szerzők) civilizációs misszióknak is tekintették, a meghódított népeket maguknál kulturális, etnikai vagy épp vallási alapon alsóbbrendűnek tekintették, akik számára – interpretációjukban – a gyarmatosítás a kultúra és a civilizáció eljövételét jelentette.

Az 1960-as évektől a nyugat-európai országokba tömegesen kezdtek áramlani a volt gyarmatok lakói, illetve Európán kívüli munkavállalók, ami már kezdetekben is jelentős társadalmi feszültségeket okozott. Mivel a frissen érkezők között muszlimok és keresztények (illetve Franciaország esetében zsidók) is voltak, akik önmagukat elsősorban nem vallásuk, hanem származási országuk és nemzetiségük alapján azonosították, a szárnyaikat bontogató bevándorlás-ellenes erők is ilyen megközelítésből keretítették az integrációs és kulturális problémákat. Ebből adódóan hamar megkapták a „rasszista” bélyeget és politikai karanténba kerültek.⁷

Európával ellentétben az Egyesült Államokban a (muszlim) bevándorlás nem okozott gondot. A szigorú bevándorláspolitika miatt oda elsősorban képzett, magasabb társadalmi státuszú emberek érkeztek, akik alacsony számuknak köszönhetően hamar beilleszkedtek. Az amerikaiak iszlámról alkotott képét így nem a közvetlen tapasztalat, hanem a külpolitika alakította. Az alapvetően semleges viszony az 1979-es iráni forradalom és a követségi túszdráma hatására fordult negatívba, ami nyomán megszorodtak a muszlim társadalmakat erőszakosnak és barbárnak ábrázoló filmek, könyvek és egyéb munkák, melyek aztán az európai piacokon is megjelentek. Az így kialakult rossz imázs aztán 1989-ben újbóli megerősítést nyert, amikor Khomeini Ajatollah halálos fatwát adott ki a Sátáni verseket jegyző, Nagy-Britanniában élő Salman Rushdie-ra.⁸

A hidegháború végével az Egyesült Államokban is megváltozott a közbeszéd és egyre hangsúlyosabbak lettek azok a hangok, amelyek az iszlámot a kommunizmushoz hasonló politikai ideológiaként kezdték értelmezni. 1993-ben a Foreign Affairs hasábjain megjelent Samuel Huntingtonnak a *Civilizációk harca?* (*Clash of Civilization?*) című műve, mely a nyugati és az „iszlám civilizáció” harcát jósolta. Ezen gondolatot olyan think-tank-ek is zászlajukra tűzték, mint a Daniel Pipes által alapított Middle East Forum és mások.⁹

---

⁷ Jó példa erre a francia Nemzeti Front (1972), a belga Flamand Blokk (1982), a Brit Nemzeti Párt (1982), vagy a Svéd Demokraták (1988) melyek kezdetekben nem vallási, hanem nemzetiségi és kulturális alapon elleneztek a bevándorlást.

⁸ THE GUARDIAN 2009.

⁹ THE NATION 2004.

Az igazi sokk azonban a 2001 szeptember 11-i terrortámadásokkal jött el, melyeket követően Fareed Zakaria a Newsweek címlapján feltette a külpolitika terén általában tájékozatlan amerikai tömegeket foglalkoztató kérdést: Miért gyűlölnék minket?¹⁰ Erre a választ elsősorban nem az iszlám kutatói, hanem a témában laikus közírók adták meg, akiknek nagy része az iszlám angol fordításban elérhető forrásszövegeivel próbált megmagyarázni összetett politikai, társadalmi és történelmi jelenségeket. Ilyen volt többek között a hivatásos apokalipszisváró Joel Richardson, a fizikatanár Bill Warner vagy az újságíró Robert Spencer, aki 2003-ban megalapította a Dszihádfigyelő (Jihad Watch) blogot.¹¹ Ezzel párhuzamosan George W. Bush kormányának holdudvarában jelentős pozíciókat szereztek neokonzervatív és neoprotesztáns csoportok, amelyek az iszlámot hidegháborús gondolatrendszerben értelmezték, így az iszlamizmus és az iszlám szavak jelentése egyre inkább összemosódott. 2007-ben Pat Robertson tiszteletes – aki 1988-ban elnökjelöltként maga is az amerikai politika evangéliumi alapokra való helyezésével kampányolt – az iszlámot „a világra kiterjedő politikai mozgalomként” definiálta.¹² Véleménye a különféle újjászületett keresztény hálózatokon keresztül az egész nyugati világban megjelent.

Az 1990-es, majd 2000-es években a nyugat-európai országokban megvetették lábukat az olyan iszlamista mozgalmak, mint a Muszlim Testvérek, a Tablighi Dzsamaat, a különböző szalafita hálózatok és egyéb csoportok, amelyek megkezdték a vallásukat nem tartó, vagy azt csak kulturális hagyományként megélő másod- és harmad-generációs muszlim bevándorlók „visszaiszlamizálását”. Noha társadalmi bázisuk nem volt túl jelentős és a többség a muszlim közösségekben belül is fenntartásokkal állt hozzájuk, prominenseik kizárólagosságot követelve „az iszlám” nevében tettek kijelentéseket, szövetségeket kötöttek különböző politikai (jellemzően baloldali) erőkkel és sikerrel tematizálták a muszlim közbeszédet. Magukat az „iszlám védelmezőinek” állították be és agresszív retorikával feleltek a vallásukat véltén vagy valósan ért kritikákra, valamint a muszlimok ellen megszorodó inzultusokra.¹³ Ugyanezek a csoportok (és sokszor mérsékeltebb szimpatizánsaik is) a palesztin-izraeli konfliktust, Afganisztán 2001-es és Irak 2003-as lerohanását az „iszlám elleni háborúként” tematizálták és egyfajta globális „muszlim-üldözés” illúzióját erősítették a muszlim bevándorlók körében.

A többségi társadalom és a muszlim kisebbség viszonyát tovább rontották a 2004-es madridi terrortámadások, ugyanabban az évben az iszlám-kritikus holland filmrendező, Theo Van

---

¹⁰ ZAKARIA 2001.

¹¹ Az oldal elérhetősége: <https://www.jihadwatch.org/>

¹² THE WASHINGTON POST 2017.

¹³ Míg 2000-ben 354, 2001-ben már 1501 gyűlöletbűncselekmény történt közel-keleti származású emberek ellen az Egyesült Államokban, ami 324 százalékos növekedést jelent. OSWALD 2005.

Gogh meggyilkolása, a 2005-ös londoni merényletek és a szintén 2005-ös dán karikatúra-botrány. Az olyan, rasszizmus és antiszemitizmus vádját lemosni kívánó bevándorlás-ellenes pártok, mint a francia Nemzeti Front, a holland Szabadságpárt, a Svéd Demokraták és más formációk, egyre inkább átvették a tengeren túli elképzelést, mi szerint az iszlám egy ideológia, vagyis mint ilyen nem kötődik etnikumhoz, tehát szabadon bírálható. Hamar szövetségesekre találtak olyan, tengeren inneni és túli muszlim és/vagy közel-keleti gyökerekkel rendelkező szerzőkben, mint Ayan Hirshi Ali, Ibn Warraq, Robert Spencer, Tawfik Hamid, akik a témában ugyan nem rendelkeztek végzettséggel, de pusztán származásuk révén magukat mégis autoritásként pozícionálva fejtették ki véleményüket vallási és komplex társadalmi kérdésekben. E mellett 2003-tól a nyugat-európai főszodratú politika elfogult palesztinbarátságát ellensúlyozandó számos izraeli jobboldalhoz kötődő lobbicsoport jött létre, melyek megerősítették a narratívát, mely szerint Európa és Izrael ellensége ugyanaz: a radikális iszlám.¹⁴

A közbeszéd radikalizálódására válaszul egyre több muszlim és nem-muszlim szervezet kezdte monitorozni az európai „iszlamofóbiát”, ezzel sokszor a maga politikai pecsenyét sütögetve.

3. A BALOLDALI TUDOMÁNYOS ÉLET ÉS AZ „ISZLAMOFÓBIA”

Az iszlámmal szembeni ellenérzések leírására az európai nyelvekben számos terminus van használatban (iszlám-ellenesség, muszlim-ellenesség stb.), melyek közül az „iszlamofóbia” a leginkább átpolitizált. A szó egy 20. századi neologizmus, mely az „iszlám” és a görög „fóbia” (jelentése: indokolatlan viszolygás vagy ösztönös félelem) szavak összekapcsolásából ered. Először az 1910-es években tűnt fel különböző francia munkákban, melyekben az Algériát uraló francia elit, valamint a nyugati műveltségű muszlimoknak a vallásgyakorló muszlimokkal és népi vallásossággal kapcsolatos ellenérzéseit jellemezték.¹⁵ A kifejezés később elő-elő bukkant különböző spanyol és francia nyelvű írásokban, jellemzően az antiszemitizmussal párba állítva.

A nemzetközi közbeszédet ma döntően uraló angol nyelvbe 1985-ben került be a szó, amikor Edward Said, a Columbia Egyetem palesztin-keresztény irodalmár professzora Orientalizmus újragondolva (Orientalism Reconsidered) című cikkében a korábbi francia szerzőkhöz hasonlóan az antiszemitizmushoz hasonlította az iszlámmal/muszlimokkal szembeni nyugati előítéleteket.¹⁶ A kifejezés lassan terjedni kezdett, majd a 2001 szeptember 11-ét követő társadalmi

---

¹⁴ Ilyen lobbicsoport például a European Coalition for Israel, a Friends of Israel Initiative, az AJC Transatlantic Institute, az Israel Allies Caucus, European Foundation for Democracy és a European Leadership Network.

¹⁵ ALLEN 2007.

¹⁶ SAID 1985.

feszültségek és politikai konfliktusok nyomán a baloldali tudományos érdeklődés középpontjába került.

Az angolszász akadémiai körökben 1990-es évek óta jelentősen megerősödött azon baloldali, antikolonialista, palesztin-barát irányzat, mely a kisebbségeket, így a muszlimokat és általában az iszlámot liberális alapokon veszi védelmébe. Ezen csoportok állandó ideológiai harcban állnak a tudományos életben kisebbségbe szorult konzervatív és/vagy Izrael-barát tudósokkal, a konzervatívokhoz kötődő think-tankekkel és az iszlámot dilettánsként támadó politikai aktivistákkal.

Az „iszlamofóbia” körüli vita hangadói tehát a bal és a jobboldal szélsőségei lettek, a diskurzus mára gyakorlatilag ideológiai síkon zajlik, a tudomány és a politikai aktivizmus pedig összemosódik. Ennek egyik példája a 2000-es évek második felében a Kaliforniai Egyetem Rassz és Gender központjának ernyője alatt létrejött Iszlamofóbia-kutatás és Dokumentációs Project (Islamophobia Research and Documentation Project), melynek tagjai "Islamophobia Studies Journal" néven tudományos folyóiratot is indítottak a jelenség vizsgálata céljából.¹⁷

Az angolszász (és francia) tudományos életben sok esetben tetten érhető a baloldali kutatók iszlamista-apologetikája. Prominens képviselője ennek a Georgetown-i Egyetem professzora, az iszlamista mozgalmak kutatásának egyik doyenje, John Esposito, aki egyiptomi és maláj színtéren is védelmébe vette az iszlamistaikat, ami mellett több könyvet és számtalan cikket jegyez az „iszlamofóbia” témájában.¹⁸

Szép számmal akadnak olyan bevándorló, muszlim háttérű akadémikusok, akiket személyes szálak fűznek egyes iszlamista csoportokhoz. Közülük az egyik legismertebb az Oxfordi Egyetem tanító svájci-egyiptomi Tarik Ramadan, aki akadémiai pályafutása mellett „muszlim reformátor” szerepben is feltűnt és szoros kapcsolatban állt a különféle iszlamista mozgalmakkal, köztük a Muszlim Testvérekkel, melynek alapítója egyébként az ő nagyapja volt. Tariq Ramadan szintén síkra szállt az „iszlamofóbia” ellen (lásd később).

4. AZ „ISZLAMOFÓBIA” ÉRTELMEZÉSI KERETEI

---

¹⁷ A project hivatalos oldala: <https://www.crg.berkeley.edu/research/islamophobia-research-documentation-project/>

¹⁸ John Espositonak a témában írt és szerkesztett könyvei: *The Islamic Threat: Myth or Reality?* (1999), *Islamophobia: The Challenge of Pluralism in the 21st Century* (2011), *Islamophobia and Radicalization* (2019)

A humántudományok baloldali fősodrata az „iszlamofóbiát” elsősorban diskurzus szinten vizsgálja és az Edward Said által az Orientalizmus (1978) című könyvben lefektetettekből indul ki, mi szerint a kolonialista Nyugat a maga hatalmi ambícióit igazolandó, magánál kulturálisan alacsonyabb rendűnek tekinti az egykor gyarmatosított népeket, így a muszlimokat. Vannak, akik a 21. századi amerikai „iszlamofóbia” gondolat történeti előzményének az egykori, katolikus ír bevándorlókkal szembeni ellenérzéseket tekintik: eszerint az angolszász protestánsok a katolicizmust – csakúgy, mint most az iszlámot – maradi, totalitárius vallásnak tekintették, a katolikus bevándorlókat pedig lenézték, amiért náluk szegényebbek és kevésbé iskolázottak voltak. Emellett attól tartottak, hogy közösségeik bűnözőket és terroristákat termelnek ki.¹⁹ Mások az iszlámmellenességben a Mccarthyizmus, vagyis az 1950-es évek vélt és tényleges kommunistái ellen folytatott „boszorkányüldözés” hagyományait vélik felfedezni.²⁰ Megint mások az „iszlamofóbiát” a hagyományos arab és más színesbőrű bevándorlókkal szembeni rasszizmus újrafogalmazásának, vallási köntösbe bújtatott változatának tekintik.²¹

Európai szintéren többen a II. világháború előtti antiszemitizmussal való párhuzamokra mutatnak rá, mondván, ahogy most a muszlimokat, úgy egykor a zsidókat is illették olyan vádakkal, hogy titkos vallási tanaikból adódóan magukat másoknál jobbnak hiszik, párhuzamos társadalmat építenek, átformálják a többségi társadalom kultúráját és hatalomra törnek, illetve privilégizált csoportként belső fenyegetést jelentenek.²²

Utóbbi támasztja alá egyes csoportok deklarált célját, hogy az „iszlamofóbiát” a rasszizmushoz és antiszemitizmushoz hasonló politikai bélyeggé minősítsék, mely hordozójának nem lehet helye a szalonképes politikai és közéletben.

5. AZ „ISZLAMOFÓBIA” TERMINUS KRITIKÁI

A Jyllands-Posten Mohamed karikatúra botrányt követően 2006 márciusában tizenkét író és közszereplő, köztül Salman Sushdie és Ayaan Hirsi Ali közös írást tett közzé a francia Charlie

---

¹⁹ SAUNDERS 2012.

²⁰ KAPLAN 2007.

²¹ POYNTING 2007.

²² SCHIFFER 2011.

Hebdo satirikus lapban, melyben arra figyelmeztettek, hogy az „iszlamofóbia” vádja megakadályozza az „iszlám totalitarizmus” bírálatát.²³ Később Hirsi Ali a terminust mesterségesen konstruálnak nevezte, amely mögé bújva a radikálisok elkerülhetik a kritikákat.²⁴

Douglas Murray iszlám-kritikus brit közíró ennél továbbmenve arra mutatott rá, hogy a terminusnak nincs értelme, mivel a fóbia szó irracionális félelmet jelent, miközben az iszlámtól általában, de különösen annak fundamentalista ágaitól nagyon is racionális a félelem.²⁵ A brit Majid Nawaz, aki korábban a Hizb ut-Tahrir tagja volt, majd abból kilépve radikalizáció-ellenes szakértő lett, rámutatott, hogy muszlimokat érő diszkrimináció esetén félrevezető az „iszlamofóbia”. Nagy különbség van ugyanis egy gondolat kritizálása és egy konkrét személy elutasítása között annak politikai vagy vallási nézetei miatt.²⁶ Hasonló álláspontra helyezkedett Philippe d'Iribarne, Franciaország egyik legrangosabb tudományos intézményének, a Centre national de la recherche scientifique-nek az antropológusa is, aki szerint az iszlamofóbia szó „egy csapda, melyet azért készítettek, hogy megakadályozzák a valóság megértését és a szabad szellemet megakadályozzák jogainak gyakorlásában”, így a fogalom hátráltatja a muszlim és nem muszlim francia lakosság közeledését.²⁷ A fentiekhez hasonlóan számos közszereplő javasolta az iszlamofóbia terminus mellőzését és javasolta inkább a muszlim-ellenesség, iszlám-ellenesség, iszlám-kritikusság és egyébek használatát.

6. „ISZLAMOFÓBIA” ELLEN HARCOLÓ SZERVEZETEK

A nyugat-európai országokban mindenhol büntetőjogi következménye van az etnikai és vallási alapon történő diszkriminációnak, pláne támadásoknak. Ilyen módon a muszlimok sérelmére elkövetett inzultusok, ha azokat elszenvedőik bejelentik és annak ténye bebizonyosodik, nem maradnak következmények nélkül. Az iszlám általános bírálata viszont, különösen, ha az ideológiként kritizálja a vallást, nem büntetendő.

Az iszlámot általánosságban érő nyugati kritikákra a muszlim országok és nagyobb súllyal bírósági diaszpórák is ritkán reagálnak. A muszlim társadalmak és egyének identitásának számos rétege van, melyek közül a vallás csak egy és sokszor nem is a legmeghatározóbb. Mivel a vallási előljárók és politikai vezetők autoritása és felelőssége nem a muszlimokra általában, hanem

---

²³ BBC 2006.

²⁴ THE GUARDIAN 2017.

²⁵ MURRAY 2013.

²⁶ LBC 2020.

²⁷ LE FIGARO 2019.

azoknak mindig csak kisebb-nagyobb csoportjaira terjed ki, ráadásul az iszlám világon belül megszámlálhatatlan ideológiai, vallási, politikai, gazdasági, társadalmi és egyéb ellentét van, „az iszlám” és „a muszlimok” általános védelmét mindig felülírják a racionális megfontolások: mindenki csak olyan konfliktust vállal, ami nem jár túl nagy kockázatokkal és kárral.

Ezekből következik hogy az „iszlamofóbia” problémaként való megfogalmazása, monitorzása, illetve az ellene való harc is leginkább olyan szereplőkhöz kapcsolódik, akiknek ehhez valamilyen politikai és/vagy gazdasági érdeke kötődik, illetve pozíciójukból adódóan megengedhetik maguknak, hogy a témához nem pragmatikus, hanem ideológiai irányból közelítsenek. Ezek jellemzően a fent már említett akadémiai körök, emberjogi szervezetek, társadalmilag nem beágyazott iszlamista csoportok, nemzetközi szervezetek és – ritkább esetben – állami aktorok. Egységes definíció hiányában a különféle csoportok általában önkényesen és tágan értelmezik, hogy mit minősítenek „iszlamofóbiának”.

Az alábbiakban a teljesség igénye nélkül vesszük sorra az „iszlamofóbia” elleni harc korábbi és jelenlegi legfontosabb szereplőit.

Lokális fókuszú csoportok

Nagy-Britannia

Európában az „iszlamofóbia” problémaként való megfogalmazása és politikai közbeszédbe való beemelése a Runnymede Trust nevű baloldali angol agytrösztökhöz kötődik, mely 1994-es antiszemitizmust vizsgáló tanulmányában megállapította, hogy a muszlimok is a zsidókhoz hasonló inzultusokat szenvednek el a hétköznapjaikban.²⁸ 1996-ban a szervezet megalapította a Brit Muszlimok és Iszlamofóbia Bizottságot (British Muslims and Islamophobia, CBMI), mely egy évvel később Jack Straw munkáspárti külügyminiszter védnökségével jelentést adott ki a brit muszlimokat érő támadásokról és negatív megkülönböztetésről.²⁹

2000-ben Londonban liberális muszlimok megalapították a The Forum Against Islamophobia and Racism (FAIR) nevű jogvédő csoport, amely elsősorban a muszlimok médiában való bemutatását vizsgálta. A FAIR a 2001-es terrortámadásokat követően a muszlimokat érő biztonsági intézkedéseket, illetve a muszlimokat érő atrocitásokat kezdte vizsgálni.³⁰ A FAIR több közös megmozdulást szervezett Nagy-Britannia Muzulmán Tanácsával (Muslim Council of

---

²⁸ RUNNYMEDE 1994.

²⁹ A szervezet internetes oldala: <https://www.runnymedetrust.org/projects/commissionOnBritishMuslims>

³⁰ FAIR 2004.

Britain - MCB). A magát reprezentatívnak tartó, de a brit muszlimok körében erősen megosztó szervezet a 2005-ös terrortámadásokat követően a brit kormány partnere lett, majd az együttműködés megszakadt, miután egyes konzervatív kijelentéseik vállalhatatlannak bizonyultak a kormány számára, egyes magasrangú tisztviselőikről pedig bebizonyosodott, hogy kapcsolatot ápolnak olyan iszlamista szervezetekkel, mint a Muszlim Testvérek és a Jamaat-e-Islami.³¹ Azóta a FAIR beszüntette működését, a MCB pedig visszasorvadt.

Egyesült Államok

Az Egyesült Államokban több, mint egy évszázadra nyúlik vissza a polgárjogi mozgalom története és nagy hagyománya van a különböző vallási és etnikai csoportok jog és érdekképviseleti szerveződésének. Mivel a muszlimok hagyományosan kevesen voltak, számos országból érkeztek, és sok etnikumot és vallási irányzatot képviseltek, ráadásul földrajzilag is szétszórtan telepedtek le, érdekképviseletük későn alakult ki, befolyásában pedig messze elmarad az afro-amerikai, latin, zsidó és egyéb csoportokétól. Az úttörő muszlim lobbicsoport, a Council on American–Islamic Relations (CAIR) 1994-ben alakult Washingtonban, és működését az amerikai jogvédő szervezetek mintájára szervezte meg. A CAIR megalakulása óta nem tudott komolyabb népszerűsége szert tenni a muszlim közösségek körében, politikai kapcsolatait viszont megerősítette a baloldalon.³² Az „iszlamofóbia” monitorozása a szervezet egyik legfontosabb tevékenysége, amelynek keretében nemcsak az incidenseket dokumentálják, hanem az iszlamo-fóbnak minősített intézmények és személyek kapcsolati hálóját is figyelik.³³ Hasonló tevékenységet különböző Demokrata-közeli think-tankek is folytatnak, köztük a Center for American Progress (CAP).³⁴

Franciaország

A Franciaországi Iszlamofóbia Elleni Kollektívát (Collectif contre l'islamophobie en France, CCIF) 2003-ban alapította meg társaival a Tabligh Jamaat nevű iszlamista szervezethez kötődő Samy Debah. A CCIF sokáig együtt dolgozott a fentebb említett Tariq Ramadanhhoz és Muszlim Testvérekhez köthető Franciaországi Muszlimok Kollektívájával (Collectif des musulmans de France, CMF). 2011-ben az ENSZ Gazdasági és Szociális Tanács (ECOSOC) különleges

---

³¹ THE ECONOMIST 2014.

³² MACFARQUHAR 2007.

³³ CAIR 2022.

³⁴ WAJAHAT et al. 2011.

konzultációs státuszt adott a CCIF-nek, és 2015-ben leadták első jelentésüket. A szervezetet az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet is meghívta.³⁵

Emmanuel Macron a franciaországi iszlám állami felügyelet alá vonása keretében hadat üzent a radikálisnak minősített és külföldi befolyás alatt álló csoportoknak.³⁶ 2020 decemberében a Miniszterek Tanácsa határozatban oszlatta fel a CCIF-et, és a döntést az Államtanács 2021 szeptemberében jóváhagyta.³⁷ A francia elnök az iszlamofóbia monitorozását is igyekszik állami ellenőrzés alá vonni: a Macron által életre hívott Franciaországi Iszlám Fóruma (FORIF) nevű szervezet egy olyan csoport létrehozását javasolta, mely a muszlimok és mecsetek elleni egyre szaporodó támadásokat figyeli.

Globális fókuszú csoportok

Iszlám Konferencia Szervezete

Az egyik nemzetközileg fajsúlyos szereplő az Iszlám Konferencia Szervezete (Organisation of Islamic Cooperation, OIC). Az 1969-ben alapított, ma már 57, ebből 49 muszlim többségű tagországot számláló szervezet 2008 óta adja ki éves, illetve havi, globális fókuszú iszlamofóbia-jelentéseit.³⁸ Ezek jellemzően tág kontextusban értelmezi az „iszlamofóbiát”, az alá az emberek és intézmények elleni fizikai és verbális támadásokat, illetve negatív nyilatkozatokat is besorolja. Ugyanakkor a szervezet tagállamainak számossága, illetve azok érdekeltségeinek és nemzetközi kapcsolatainak komplexitása miatt óvatosan áll a témához. Jól mutatja ezt az OIC külügyminiszterei által szignózott, 2010-es „iszlamofóbiáról” szóló deklarációja, melynek tartalma nem mutat túl az általános frázisokon és a békés egymás mellett élés szükségességének a hangsúlyozásán.³⁹ Hasonló okokból a jelentések (névtelen) írói is ódzkodnak attól, hogy bármely állami aktort felelőssé tegyék a vélt vagy valós atrocitásokért. A vizsgált eseményeket általában a fősodratú média vonatkozó anyagait idézve írják le, majd amennyiben volt, helyt adnak a hivatalos reakcióknak, cáfolatoknak is. Kritikával jellemzően csak periférikus csoportokat/személyeket illetnek.⁴⁰ Az iszlamofóbia kapcsán a legélesebben talán a 2013-as jelentés előszava fogalmaz, melyben a szervezet török származású főtitkára, Ekmeleddin İhsanoğlu a Nyugaton zajló, aggasztó folyamatokról ír. Ugyancsak az óvatos hozzáállást mutatja, hogy a külügyminiszterek

³⁵ LE FIGARO 2016.

³⁶ SAYFO ÉS VERES 2021.

³⁷ RFI 2022.

³⁸ Az OIC iszlamofóbia jelentései az alábbi linken érhetőek el: https://www.oic-oci.org/page/?p_id=182&p_ref=61&lan=en

³⁹ OIC 2010a.

⁴⁰ OIC 2013.

tanácsa eddig egyetlen közös kommunikéét adott ki, még 2010-ben, melyben a svájci referendumon megszavazott minaret építési tilalmat bírálta diplomatikus, aggodalmaskodó hangnemben.⁴¹

Törökország

A kormányzó AK Párt 2002-es hatalomra kerülése óta Törökország aktív diaszpórapolitikát folytat Európában. A hagyományos nyelvi és etnikai alapú mobilizáción túllépve Tayyip Erdogan elnök a nem török muszlim közösségek irányába is nyitni kezdett, retorikájában magát a muszlimok védelmezőjeként pozicionálva.⁴²

A török parlament emberjogi albizottsága 2011 júniusa, a norvég Anders Breivik terrortámadása óta monitorozza a nyugat-európai és amerikai iszlámellenes közbeszédet, 2015 óta pedig az AK Párthoz számos szálon kötődő agytrészt, a Politikai, Gazdasági és Társadalmi Kutatások Alapítványa (SETA) minden évben kiadja európai iszlámofóbia-figyelő jelentését, amelynek bemutatóján az AK Párt magas rangú képviselői is jelen vannak. Ezzel párhuzamon a török szervezetek valamennyi, Európában élő muszlimot arra bátorítanak, hogy jelentsék az őket ért inzultusokat a hozzájuk legközelebb lévő török konzulátuson.

A SETA éves kiadványát a fent említett John Esposito tanítványa, Farid Hafez⁴³ szerkeszti, aki a vizsgált országokból kér fel kutatókat a jelentések megírására.⁴⁴ A jelentés politikai vonatkozásait mutatja, hogy a 2021-es évről szóló jelentés címlapján Emmanuel Macron fényképe szerepel, akinek a Tayyip Erdogannal való, a líbiai polgárháborút, az örmény-azeri konfliktust és a kelet-mediterrán térségben rejlő gázkincset érintő vitája 2020 októberében Emmanuel Macron franciaországi iszlám-reform törekvései ürügyén éles hangú üzenetváltásba csapott át.⁴⁵

Noha a fejezetek tematikája egységes sablont követ, világos módszertan és szempontrendszer híján a szerzőknek nagy mozgásterük van, így elemzéseikbe személyes véleményük is utat talál. Jól mutatják ezt a Magyarországról szóló elemzések, melyeket 2018 óta a CEU két kutatója készíti. Ellenben a Németországra, Svédországra és más országokra vonatkozó fejezetekkel,

---

⁴¹ OIC 2010b.

⁴² TRT 2021.

⁴³ Farid Hafez ellen az osztrák rendőrség házkutatást tartott a Muszlim Testvérekhez való vélt kötődései miatt. 2021

⁴⁴ GIOR 2021.

⁴⁵ SAYFO 2020.

melyek diskurzuselemzésre és az események tényszerű felsorolására szorítkoznak, a Magyarországról szóló fejezet jelzős szerkezetekkel operál és politikai véleményeket közöl objektív tényként.⁴⁶

ÖSSZEGZÉS.

Az iszlámról szóló politikai és társadalmi közbeszéd a 2001-es terrortámadások, majd a 2015-ös migránsválság és az Iszlám Állam felemelkedése óta folyamatosan radikalizálódik Nyugaton, amihez mindkét oldalon elsősorban a radikálisok adják az alaphangot. Az európai muszlimok félelmeinek monitorozását, egységes keretrendszerbe való foglalását eddig jellemzően ideológiailag, vallásilag és politikailag motivált csoportok végezték, akik valójában nem vagy csak kis mértékben voltak/vannak beágyazva a nyugati társadalmak muszlim közösségeibe. Tevékenységük így nem tekinthető valódi érdekvédelemnek. Ezen szervezetek sokszor fősodratba tartozó (elsősorban baloldali és liberális) politikai erőkkel kötöttek szövetséget, akik ettől a muszlim szavazatok megnyerését remélték. Az „iszlamofóbia” elleni harcot az elmúlt időszakban Törökország is eszközként használja fel nemzetközi befolyásának növelésére.

Noha az „iszlamofóbiának” nincs konszenzusos definíciója, a fenti csoportoknak deklarált célja, hogy az „iszlamofóbia” a rasszizmushoz hasonló bélyeggé váljon, az azzal vádolt személyek és szervezetek pedig veszítsék el szalonképességüket, és kerüljenek politikai és társadalmi karanténba. A legfontosabb kérdés tehát nem az, hogy mi tekinthető „iszlamofóbiának”, hanem az, hogy mely csoportnak áll hatalmában másra nyomni annak bélyegét.

---

⁴⁶ A 2021-es jelentés a kormányzó Fideszt a Jobbikkal és a Mi Hazánk Mozgalommal egyetemben a szélső-jobboldali pártok (Far-Right Parties) közé sorolja. Hasonlóképp, a Migrációkutató Intézetet közösségi média felületét a Dzsihádfigyelő és a Vadhajtasok mellett „gyűlöletet terjesztő” oldalként minősíti.

FELHASZNÁLT IRODALOM

ALLEN, Chris (2007) *Islamophobia and its Consequences*. Forrás: <https://www.cceol.com/search/chapter-detail?id=509731>

BBC (2006) *Full text: Writers' statement on cartoons*. 2006.03.01. Forrás: www.news.bbc.co.uk/2/hi/europe/4764730.stm

CAIR (2022) *CAIR Issues New Islamophobia Report Exposing More Than \$105 Million Funneled to 26 Anti-Muslim Groups by Mainstream Charitable Institutions*. 2022.01.11. Forrás: https://www.cair.com/press_releases/cair-issues-new-islamophobia-report-exposing-more-than-105-million-funneled-to-26-antimuslim-groups-by-mainstream-charitable-institutions/

EUMC (2002) *Summary Report on Islamophobia Islamophobia in the EU after 11 September 2001*. 2002.05. Forrás: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/199-Synthesis-report_en.pdf

EUMC (2006) *Az EUMC „Muszlimok az Európai Unióban: diszkrimináció és iszlamofóbia” című jelentésének kiemelt témái*. Forrás: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/1936-EUMC-highlights-HU.pdf

FAIR (2004) *Memorandum submitted by the Forum Against Islamophobia and Racism*, 2004.09.14. Forrás: <https://publications.parliament.uk/pa/cm200405/cmselect/cmhaff/165ii/165we14.htm>

FRA (2017) *Second European Union Minorities and Discrimination Survey*. Forrás: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2017-eu-minorities-survey-muslims-selected-findings_en.pdf

GIOR (2021) *US Academics Supporting Austrian Researcher Raided By Austrian Police*. 2021.01.29. Forrás: <https://www.global-influence-ops.com/us-academics-supporting-austrian-researcher-raided-by-austrian-police/>

HADDAD, Yvonne Yazbeck (2002). *Muslims in the West: From Sojourners to Citizens*. o.336.

KAPLAN, Jeffrey (2007) *Islamophobia in America?: September 11 and Islamophobic Hate Crime*. 2007.01.25. Forrás: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09546550500383209>

LBC (2020) *Why you need to stop using the word Islamophobia: Maajid Nawaz*. 2020.02.09. Forrás: <https://www.lbc.co.uk/radio/presenters/maajid-nawaz/why-you-need-to-stop-using-the-word-islamophobia/>

LE FIGARO (2016) *La montée en puissance du controversé Collectif contre l'islamophobie (CCIF)*. 2016.08.26. Forrás: <https://archive.wikiwix.com/cache/index2.php?url=https%3A%2F%2Fwww.lefigaro.fr%2Factualite-france%2F2016%2F08%2F23%2F01016-20160823ARTFIG00137-la-montee-en-puissance-du-controverse-collectif-contre-l-islamophobie-ccif.php#federation=archive.wikiwix.com>

LE FIGARO (2019) *«Islamophobie»: une arme d'intimidation pour dissuader d'observer la réalité*. 2019.04.02. Forrás: <https://www.lefigaro.fr/vox/societe/2019/04/01/31003-20190401ARTFIG00100-islamophobie-une-arme-d-intimidation-pour-dissuader-d-observer-la-realite.php>

MACFARQUHAR, Neil (2007) *Scrutiny Increases for a Group Advocating for Muslims in U.S.*. 2007.03.14. Forrás: <https://www.nytimes.com/2007/03/14/washington/14cair.html>

MEER, Nasar, Tariq Modood (2009) *The Multicultural State We're In: Muslims, 'Multiculture' and the 'Civic Re-balancing' of British Multiculturalism*. 2009.10.01. Forrás: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1111/j.1467-9248.2008.00745.x?journalCode=psxa>

MURRAY, Douglas (2013) *To end "Islamophobia", we must tackle Islamism*. 2013.05.31. Forrás: <https://www.spectator.co.uk/article/to-end-islamophobia-we-must-tackle-islamism>

NOOR, Masi, et al (2017) *The social psychology of collective victimhood: Collective Victimhood*. 2017.06.07. Forrás: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/ejsp.2300>

OIC (2010a) *Declaration by the Annual Coordination Meeting of Ministers of Foreign Affairs of OIC Member States on Countering Islamophobia*. 2010.09.24. Forrás: <https://ww1.oic-oci.org/english/conf/fm/acm2010/en/ACM-2010-DEC-English.pdf>

OIC (2010b) *Final Communiqué*. 2010.01.31. Forrás: https://ww1.oic-oci.org/uploads/file/conferences_and_meetings/en/Minarets_FC%20_english.pdf

OIC (2013) *Sixth OIC observatory report on islamophobia*. 2013.12.9. Forrás: https://www.oic-oci.org/upload/islamophobia/2013/en/islamophobia_report_2013.pdf

OSWALD, Debra (2005) *Understanding Anti-Arab Reactions Post-9/11: The Role of Threats, Social Categories, and Personal Ideologies*. Forrás: <https://psycnet.apa.org/record/2006-01032-001>

PEW RESEARCH (2012) *Assaults against Muslims in U.S. surpass 2001 level*. 2017.11.17. Forrás: <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2017/11/15/assaults-against-muslims-in-u-s-surpass-2001-level/>

PEW RESEARCH (2019) *Minority groups*. 2019.10.14. Forrás: <https://www.pewresearch.org/global/2019/10/14/minority-groups/>

PEW RESEARCH (2020) *Harassment of religious groups continues to be reported in more than 90% of countries*. 2020.11.10. Forrás: <https://www.pewforum.org/2020/11/10/harassment-of-religious-groups-continues-to-be-reported-in-more-than-90-of-countries/>

POYNTING, Scott, Victoria Mason (2007) *The resistible rise of Islamophobia: Anti-Muslim racism in the UK and Australia before 11 September 2001*. 2007.03.01. Forrás: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/1440783307073935>

RFI (2022) *France dumps Muslim advisory council that is 'under foreign influence'*. 2022.02.01. Forrás: <https://www.rfi.fr/en/france/20220201-france-dumps-muslim-advisory-council-under-foreign-influence-cfcm-islam-darmanin>

RUNNYMEDE (1994) *A very light sleeper- The persistence and dangers of antisemitism*. 1994.01. Forrás: <https://www.runnymedetrust.org/uploads/publications/pdfs/AVeryLightSleeper-1994.PDF>

SAID, Edward (1985) *Orientalism Reconsidered*. 1985.10.01. Forrás: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/030639688502700201>

SAUNDERS, Doug (2012) *Catholics Then, Muslims Now*. 2012.09.17. Forrás: <https://www.nytimes.com/2012/09/18/opinion/catholics-then-muslims-now.html>

SAYFO, Omar (2020) *Sértődöttek – muszlim felháborodásbulla Franciaország ellen*. 2021.10.27. Forrás: https://mandiner.hu/cikk/20201027_muszlimok_kontra_franciaorszag

SAYFO, Omar, Veres Kristóf György (2021) *Megvalósítható-e a köztársaság iszlámja? — Emmanuel Macron küzdelme az „iszlám szeparatizmus” ellen*. 2021.02.24. Forrás: https://www.migraci-okutato.hu/wp-content/uploads/2021/02/20210224_HORIZONT_2021_4_sayfo_omar_veres_kristof_gyorgy_megvalosithato_e_a_koztarsasag_iszlamja.pdf

SCHIFFER, Sabine, Constantin Wagner (2011) *Anti-Semitism and Islamophobia - new enemies, old patterns*. 2011.01.10. Forrás: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0306396810389927>

SIF (2001) *Conference Two: Combating Intolerance*. 2001.01.30. Forrás: https://web.archive.org/web/20100923211418/http://www.humanrights.gov.se/stockholmforum/2001/conference_2001.html

THE ECONOMIST (2014) *No one to talk to A Muslim group falls from favour*. 2014.10.18. Forrás: <https://www.economist.com/britain/2014/10/18/no-one-to-talk-to>

THE GUARDIAN (2009) *How one book ignited a culture war*. 2009.01.11 <https://www.theguardian.com/books/2009/jan/11/salman-rushdie-satanic-verses>

THE GUARDIAN (2017) *Ayaan Hirsi Ali says Australian opponents 'carrying water' for radical Islamists*. 2017.04.04. Forrás: <https://www.theguardian.com/world/2017/apr/04/ayaan-hirsi-ali-says-australian-opponents-carrying-water-for-radical-islamists>

THE NATION (2004) *Neocoon Man - Daniel Pipes has made his name inveighing against an academy overrun by political extremists*. But he is nothing if not extreme in his own views. 2004.04.22. Forrás: <https://www.thenation.com/article/archive/neocoon-man/>

THE WASHINGTON POST (2017) *Why do so many Americans believe that Islam is a political ideology, not a religion?* 2017.02.03. Forrás: <https://www.washingtonpost.com/news/acts-of-faith/wp/2017/02/03/why-do-so-many-americans-believe-that-islam-is-a-political-ideology-not-a-religion/>

TRT (2021) *Erdogan: Strong communication network needed against Islamophobia* 2021.05.25. Forrás: <https://www.trtworld.com/turkey/erdogan-strong-communication-network-needed-against-islamophobia-46995>

VERTOVEC, Steven (2002) *Islamophobia and Muslim Recognition in Britain*. Forrás: <https://oxford.universitypressscholarship.com/view/10.1093/acprof:oso/9780195148053.001.0001/acprof-9780195148053-chapter-2>

WAJAHAT, Ali, et al. (2011) *Fear, Inc. The Roots of the Islamophobia Network in America*. 2011.08.26. Forrás: <https://www.americanprogress.org/article/fear-inc/>

ZAKARIA, Fareed (2001) *Why Do They Hate Us? The Politics of Rage*. 2001.10.14. Forrás: <https://www.newsweek.com/politics-rage-why-do-they-hate-us-154345>

HORIZONT ELEMZÉSEK

A Migrációkutató Intézet elektronikus kiadványsorozata

Kiadó: **Migrációkutató Intézet**

Szerkesztés és tördelés: Kóczán András Imre

Lektorálta: Dr. habil. Marsai Viktor

A kiadó elérhetősége: H-1518 Budapest, Pf. 155

Tel.: +36 1 372 0191

E-mail: info@migraciokutato.hu

Az elemzés és annak következtetései kizárólag a szerző magánvéleményét tükrözik, és nem tekinthetők a Migrációkutató Intézet álláspontjának.

© Sayfo Omar, 2022

© Migrációkutató Intézet, 2022

ISSN 2677-1780